

Sovyet hâkimiyeti altında yaşayan Türkistanlıların 20. yüzyıl hatıraları karışık ve üzücü hadiselerle doludur. Yaşanan olaylar Türkistan halkının yüreğinde derin izler bırakmıştır.Türkistan'daki bunca zulme rağmen milletin bağımsızlığı uğruna mücadele eden birçok aydın yetişmiş, yetişen bu aydınlar halkı bilinçlendirmek için birçok eser kaleme almıştır.

Doç. Dr. Süleyman Doğan*

"Türkistan Bülbülü" Dedehan Hasan

Türkistan'daki bunca zulme rağmen milletin bağımsızlığı uğruna mücadele eden birçok aydın yetişmiş, yetişen bu aydınlar halkı bilinçlendirmek için birçok eser kaleme almıştır. Eserleriyle toplumuna hayat veren en önemli aydınlarından biri de Dedehan Hasan'dır.

Dedehan Hasan, Özbek Türkleri'nin zarif, ince ve kerametli kelimeleri kalplere işleyen cesur bir ozanıdır. O, Allah'ın kendisine verdiği kabiliyetleri millî istiklal mücadelesi için kullanmıştır. Kendi imkânlarıyla savaşını sürdürmüş; şiirler yazmış, şiirlerini bestelemiş, bestelerini seslendirmiştir. Bugün 78 yaşında olan Dedehan Hasan, halkın derdini kendi derdi bilmiştir. Türk yurdunun evladı olarak yurdunun geleceği, gelişimi, saadeti için mücadele etmeyi vatanına bir borç bilmiştir. Özbekistan halk ozanı, hürriyetperver müzisyen, milliyetçi şair, kanaat önderi, "Birlik Halk Hareketi"nin kurucularından Dedehan Hasan ile yaptığımız bu ilginç söyleşi ile sizi baş başa bırakıyoruz.

Efendim öncelikle bize kendinizden bahseder misiniz?

1940, 15 Mart günü güzel Türkistan'ın Fergana vilayetine bağlı Altıarık ilçesinde doğdum. 1944 senesinde dört yaşında çocuktum. Bizim yaşadığımız Altıarık ilçesi Komünist Parti Başkanı Şadiyev arabayla köyümüze gelmişti. Ben onun arabasını taşlamışım, o arabasından inip neden arabamı taşlıyorsun diye sorduğunda, *"benim babamı savaşa göndermişsiniz, onun için size taş atıyorum"* demişim. O da *"senin babanı ben değil, Sovyet askerlik şubesi savaşa gönderdi"* demiş. İlçemizin Komünist Parti Başkanı'nın bu cevabından sonra bende Sovyet emperyalizmine karşı ilk nefret doğmuştu.

10-15 yaşlarından itibaren üstat sanatçıların şarkılarını söylemeye başladım. Ama ciddi bir şekilde şarkı söyleme çalışmamı daha çok üniversite yıllarında başlamıştım, yani bir sanatçı olarak üniversite yıllarında şekillenmiş ve gelişmiştim. Benim ilk besteleyerek söylediğim şarkılar ve türküler Abdülhamit Süleyman Çolpan'ın şiirleri hem de Ahmet Yesevi'nin hikmetleri idi.

1961 senesinde Orta Asya'nın ilk ve en büyük üniversitesi olan Taşkent Devlet Üniversitesi'nde Gazetecilik eğitimine başladım. Üniversite yıllarında benim tüm hayatım değişti. Sovyet devleti ve onun zalim siyasetine karşı olan öğrencilerle bir olup, henüz birinci sınıftayken *"Hamzacılar"* adında bir kulüp kurduk. Hür fikirli öğrenciler olarak bu kulüp altında birleştik. Fakat bu çabamız ancak altı ay sürebildi. Çünkü KGB tarafından fark edilmiş ve yasaklanmıştı.

Bu faaliyetimizden dolayı beni üç gece ve üç gündüz hapse atmışlardı. Alnıma tabanca dayayarak bu örgütte artık çalışmayacağımı, ona katılmayacağımı, bu şartla beni bırakacaklarını söylediler. Sovyet emperyalizmine karşı nefretim işte bundan sonra daha da güçlendi.

Bugüne kadar kaç şiir ve türkü yazdığınızı biliyor musunuz?

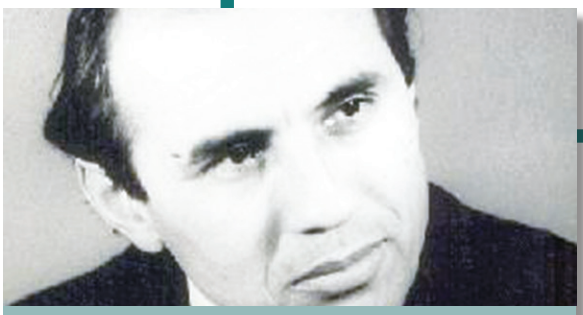
Bugüne kadar yazdığım, söylediğim sosyal ve siyasi türkü, şarkı ve bestelerimin sayısı bine yakındır.

Türkistan'dır benim asıl mekânım,
Semalarda uçar şerefim şanım.
Timur babam cihangirim sultanım,
Yeryüzünde ünü yayılan vatanım,
Sana feda olsun ruh ile tenim.

1974 senesinde Taşkent'te verdiğim bir konserde bu bestemi söylerken izleyiciler yerlerinden kalkarak alkışlamışlardı. Bunu bir isyan hareketi olarak gören KGB çalışanları konseri derhal durdurdular, beni de gözaltına aldılar. Karakolda 15 gece yattım. Daha sonrasında Taşkent Emniyet Müdürü İslam Sattarov beni huzuruna çağırarak, *"Bundan sonra içinde "Türkistan", "Vatan", "Emir Timur" geçen şarkılar söyleyecek olursanız ben sizi çok uzun süreli hapse atmak zorunda kalacağım!"* diye tehdit etti ve beni idari para cezası karşılığında serbest bıraktı.

Okuduğum şarkılar sebebiyle başıma gelenle bununla da sınırlı değil. Unutamadığım bir olay da 1971 senesinde yaşandı. Dini, milli duyguların yansıdığı bestelerimin kaydedildiği kasetlerin çoğaltılıp dükkanlarda satılması rejimin gözünü korkutmuş olmalı ki, *"Sovyet Özbekistanı"* adlı komünist rejimin merkezi gazetesinde bu bestelerim çok sert bir şekilde eleştirilen bir makale yayınlandı. Bunun üzerine Taşkent Başsavcılığı benimle ilgili dosya açmış ve beni bir sene boyunca sorgulamış-

Dedehan Hasan Kimdir?

Dedehan Hasan, Özbekler arasında yetişen büyük siyasî ozandır. Babası, Dedehan Hasan iki yasındayken Almanların SSCB'ye savaş açtığı 1942 yılında şehit olmuştur. Türkistan'ın zor şartlar içinde bulunduğu zamanlarda dünyaya gelen Dedehan Hasan babasız büyümüştür. Çocukluğu zorluklarla geçmiş, kıtlık ve açlık görmüştür. Çocukluğunda çektiği sıkıntılar onun dünya görüşünde etkili olmuştur. Dedehan, Sovyet döneminde okumuş ve yetişmiştir. Dedehan Hasan, konuşmasıyla insanları hemen etkileyen hatiplik gücüne sahiptir. 1990'da ***Türkistan Gazetesi'***nin Özbekistan'ın en meşhur kişisini sorduğu araştırmada Dedehan Hasan birinci olmuştu. Aynı yıl sanatçı Türkiye'deki Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı tarafından ***"Türkistan Bülbülü"*** olarak ilan edilmişti.

Dedehan Hasan bağımsızlık, millî mücadele ve siyasî duruşu nedeniyle devamlı takip altına alınmıştır. Doksanlı yıllarda iki defa İçişleri Bakanlığı'nın hapishanesinde yatarak işkenceye maruz kalmıştır. Dedehan Hasan, 20. yüzyılın sonunda Türkistan Türklerinin sesi olmuş, o yıllarda yaşanan olaylara şarkılarıyla ışık tutmuştur. Onun şarkılarında Türkistan diyarının özgürlük için verdiği mücadelenin tarihsel boyutunu görebiliriz. Türkistan'ın belirli dönemlerinde din yasaklanmış, halkın dili hor görülmüştü. Özgür düşünce yok edilmiş, halkın temel değerleri viran edilmişti. Dedehan Hasan, Türkistan'ın bağımsızlığı ve millî birliği için hiç yorulmadan mücadele etmiştir.

tı. Ama o dönemin Özbekistan Komünist Partisi Genel Başkanı, yani devlet başkanı sayın Şeref Reşidov -belki kendisi de bir yazar olduğundan- beni *"Bu delikanlı daha genç, hatasını anlayacak ve bu yeteneğiyle istikbalde daha güzel işler yapacaktır, bu yaptıklarını gençliğine verelim."* diye dosyayı kapattırmış ve beni ağır hapis cezasından kurtarmıştı. Kendisini Allah gani gani rahmet eylesin.

Sovyetler Birliği döneminde ne gibi sıkıntılar yaşadınız?

Sovyet döneminde üç şiir kitabım yayınlanınca, anti-Sovyet ruhlu bir sanatçı olmama rağmen, Sovyet Devleti Yazarlar Birliği'ne üyelik talebim olumlu karşılanmıştı. Fakat ülkemiz bağımsızlık olduktan sonra Kerimov rejimi zamanında benim şiirlerim hiçbir gazete ve dergide yayınlanmadı. Eserlerime asla müsaade edilmedi. Konser vermeme de televizyon ve radyoda bestelerimi söylememe de izin verilmedi. Bunun sebebi, benim

hiçbir haksızlığa tahammül edemez olmam, zulüm ve adaletsizliğe karşı çıkmamdır. Dolayısıyla her zaman zalim rejime muhalefet ederdim. 1993 senesinde ABD Maryland Üniversitesi'nin davetiyle Türkiye üzerinden Amerika'ya gittim. Oradan da Umre ziyareti için Suud'a geçtim. Ülkeme dönünce sekiz ay peşimden takip ettiler ve sonunda tutuklayıp devlet düşmanı damgasıyla hapse attılar. Dışarı çıkınca da dostlarım ve akrabalarım muhalif olmam hasebiyle benden uzaklaştılar. Devletin organları da beni gizlice takip etmeye devam etti. Yurtdışına çıkmam yasaklandı. En son şiir kitabım Sovyet döneminde, yani 1990 yılında yayınlanmıştı. Ondan sonra kitaplarıma hiç izin vermediler.[1] *"Ana Türkistan"* adlı manzum şiir kitabım 27 senedir yayınlanmıyor.

Karanlık Kerimov Dönemi!

Peki Kerimov döneminde ne gibi sıkıntılar çektiniz?

Bağımsızlığımızı kazanmış olmamıza rağmen maalesef Kerimov döneminde biz milliyetçi ve demokrat aydınlar zulüm altında yaşamaya devam ettik. Ağzımız ve gözlerimiz kapatılmıştı. Şüphe ve korku ile dilsiz gün geçirdik. Sovyet döneminde bile görmediğimiz baskı ve zorluğu Kerimov devrinde gördük. Sovyetlerin son döneminde, özellikle Gorbaçev zamanında, az dahi olsa medya özgürlüğü vardı. Ama Kerimov döneminde *"Turan"*, *"Türkistan"* ve *"Türk"* gibi kelimeler tamamen yasaklanmıştı. Nitekim, Özbekistan'ın ilk demokratik muhalefet hareketi olan *Birlik Halk Hareketi*'ni başlatmış ve kurucu üyeleri kendi evimde toplayarak 11 Kasım 1988'de bu hareketi kurmuştuk. Ama aramızdaki bir omuzdaşımız Kerimov ile bir olup hareketimizi ele verdiği için başarılı olmadık. 2005'te Özbekistan'ın Andican şehrinde Kerimov tarafından gerçekleştirilen bir katliamdan sonra yazdığım şiir sebebiyle yargılanıp üç yıl ev hapsine çarptırıldım.

Aslında onun başkanlığında geçtiğimiz 27 senelik zülüm ve diktatörlüğe halk olarak kendimiz sebep olduk. Diktatörü halkın kendisi doğurur, dünyaya getirir. Her şey daha başında hal edilseydi, ejderha henüz yılanken kafası kesilseydi, belki de bu kadar uzun süren zulüm ve zorbalık hiç yaşanmayabilirdi. Halkımız bunca zaman korkutuldu, böcek gibi ezildi. Bu yüzden halkımız başkasına değil de kendisine küsmelidir.

Biz ne yazık ki geçtiğimiz 27 yıl içinde zülüm altında, aciz ve zayıf bir hayat sürdük. Ekonomik koşullar gittikçe ağırlaştı, rüşvet ve yolsuzluk sabır sınırlarını zorladı. Nihayet Allah'ın lütfuyla yeni devlet başkanımız sayın Şevket Mirziyoyev'le birlikte kendimizi daha iyi hissetmeye başladık. O bize umut verdi.

Sovyet dönemi ile Kerimov döneminin mukayesesini yapar mısınız?

Sovyet dönemiyle Kerimov devriyle mukayese edecek olursak, Sovyet devrinde sömürgeydik. Ülkemiz kendi başına karar veremez, bir işe cüret edemezdi. Din ve diyanet yasak, inanç özgürlüğü kısıtlıydı. Tarihimiz objektif olarak öğretilmezdi, yani gerçek tarihimizi bilmezdik. Yurtdışına çıkmak çok zordu. Çıksak bile oralardan olumlu bahsetmek mümkün değildi. Adeta dilimize pranga vurulmuş, ruhumuz sindirilmişti. Doğal kaynaklarımıza kendi başımıza hâkim değildik. Yer üstü ve yer altı tüm zenginliklerimiz Rusya'ya götürülürdü. Sokaklar, bahçeler ve kurumların adları Rusçaydı. Milli, tarihi şahsiyetlerimiz ve manevi kültürel abidelerimiz onarılmazdı. KGB benim sahnede çıkıp milli şarkılar söylememe hep engel olurdu.

Kerimov döneminde ise eski abideler onarıldı, tarihi ecdadımızı tanımaya başladık, kısmen dini özgürlük verildi, yurtdışına çıkış serbest oldu. Türkiye'yi tanıma fırsatına kavuştuk. Ama komşularımız olan Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ülkeleriyle aramıza vize uygulandı. Kerimov gittikçe diktatöre dönüştü. Bu işte aydınlar da çok zarar gördü. Sovyet döneminde en azından kitap, gazete ve dergiler çok büyük tirajlarda basılıyordu. Biz hepsini okurduk. Kerimov döneminde ise medya resmen öldürüldü. Gazete editörleri özenle seçildi, tirajlar azaltıldı. Halkın gazete ve dergilere olan ilgisi yok edildi.

Yeni ve İyi Dönem Başladı!

Şimdi yeni dönem başladı, nasıl değerlendiriyorsunuz?

Artık yeni devlet başkanımız Şevket Mirziyoyev'in yürüttüğü siyasetle ülkemizde olumlu gelişmeler yaşanıyor. Şahsen benim ruhumda güven ve erk oluştu. Yurtdışına çıkmam için rahatça izin veriliyor. Kendimi yeni doğmuş bir bebek gibi hür hissediyorum. Artık şiirlerim farklı yayınlanıyor, bestelerim özgürce dinleniyor, dışarı çıktığımda artık kimse beni takip etmiyor. Her şeye rağmen şair, yazar, aydın arkadaşların birçoğu hala kendilerini benden uzakta tutuyorlar, yakınlaşmaya cesaret edemiyorlar.

Sovyet döneminde Türkiye hakkında düşünceleriniz neydi?

Ben Türkiye denilen ülkeyi on dört yaşımda, daha çocukken tanımış, duymuştum. Türkiye'nin Türk Dün-

yası'nın merkezi olduğunu fark ettiğim günden bu yana hep ona yöneldim. Kaç defa gelmek için yola çıktım ama Türkiye'ye bir türlü ulaşamadım. Türkiye bizim merkezimiz, himayecimizdir. Önünde sonunda Türkiye ile bir araya geleceğimizi, bir ten ve bir vücut olacağımızı biliyorum.

İlk defa Türkiye'yi televizyonda Bakü'deki bir milliyetçi dostumun evinde izlemiştim. Türkiye'ye gitmek bana ne zaman nasip olur, diye gözyaşları döktüğümü hatırlıyorum. O zaman Türkiye'ye gitmek için Bakü'ye gelmiştim. Ama maalesef Bakü'den de vize alamamıştım.

Türkiye bizim ruhumuz ve yüreğimizin kuvvetidir. Türkiye tüm Türklerin merkezi, payitahtıdır. Biz Türkiye'yi severiz, her zaman ona doğru yöneliriz, ulaşmak için çabalar dururuz. Tüm Türkistanlılar dünyadaki Türkleri koruyan Türkiye adında büyük bir devletlerinin olduğunu bilirler. Türkiye'nin dünya Türklerinin sevinci, kıvancı ve övünç kaynağı olduğunu, dayandıkları bir dağ olduğunu bilirler.

Türkiye'ye ilk geldiğinizde nasıl bir duyguya kapıldınız, umduğunuzu buldunuz mu?

Ülkemize Türkiye'den gelenleri ilk defa görünce kalbimde güzel his duygular uyanmış, sevincimden başımdaki takkemi semaya fırlatmıştım.2

Benim Türkiye'ye ilk gidişim ise çok büyük zorluklarla gerçekleşti. Kırgızistan pasaportuyla Rusya yoluyla gelmiştim. Çünkü ülkemdeki emniyet bana çıkış vizesi vermiyordu. İstanbul'a geldiğimde kalabalığı görünce hayretten nutkum tutmuştu. *"Dünyada bu kadar* çok Türk varken, biz hiç*bir* şeyden *korkmadan, başımız dik yaşamalıyız."* diye sevinmiştim.

Türkiye'yle ilgili izlenimlerim bu gelişimde de çok güzel. Özellikle, ben İstanbul'dayken Özbekistan Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev'in Türkiye'ye teşrifi beni ziyadesiyle sevindirdi. İki kardeşin yine birbiriyle buluşması, birbirine sahip çıkıp yakınlaşması beni çok ümitlendirdi.

Nobel'e Aday Ozan!

Şimdi Nobel adayı olarak gösteriliyorsunuz, nasıl bir duygu bu?

Nobel ödülüne benim adaylığımın gösterilmesini kim başlattı, haberim bile yok, bana bu ödül layık görülür mü, doğrusu pek umutlu değilim. Benim için önemli olan, milletime, halkıma, ülkeme faydalı olmaktır.

Merhum Prof. Dr. Turan Yazgan tarafından "Türkistan Bülbülü" olarak isimlendirildiniz. Bunun bir hikâyesi var mı?

2012 yılının yazında İstanbul'a geldiğimde sayın Prof. Dr. Turan Yazgan'ı ziyaret etmek istemiştim, ama o hasta olduğundan görüşmek nasip olmadı. Onun Türk halklarına beslediği samimi sevgisini duymuştum. Turan Yazgan hocamız Türk Dünyası'nın ender büyüklerinden biridir. Allah gani gani rahmet eylesin. Turan Yazgan tarafından bana uygun görülen *"Türkistan Bülbülü"* unvanını mücadelemle hak ettiğimi düşünüyorum ve bu unvanı gururla taşıyorum.

Okurlarımıza vermek istediğiniz mesajınız var mı?

Türkiye, bizim bağımız, çimenimiz, dayandığımız, dağımız, yüreğimizde taşıdığımız içkin bayrağımızdır. Biz her zaman milli gururumuz olan Türkiye ile beraberiz. Artık bizi ayırmaya kimsenin gücü yetmez.

dipnot

* YTÜ, Öğretim Üyesi,
dogansuleyman1@hotmail.com

1- Sovyet devrinde ve Kerimov döneminde de yayınlanacak her kitap, gazete ve derginin mutlaka devletin sansüründen geçirilmesi zorunluydu. Tabii ki devletin sevmediği kişilerin eserlerine izin verilmezdi.

2- ***"Başındaki takkeyi yukarıya fırlatmak"***, Orta Asya Türklerinde sevinç ve memnuniyetin en yüksek göstergesini açıklamak için kullanılan bir değimdir.